

KENNISBRIEF

Jaargang 2 – nr. 1

POLDerkracht

PAG. 2

Kinderen hebben recht op een ongelijke behandeling

Elke leerling maximale ontwikkelingskansen bieden terwijl de verschillen onderling binnen de groep zo groot zijn.... Wie rekening wil houden met de verschillen tussen leerlingen ontkomt niet aan differentiëren

PAG. 5

De Japanse levensles

PAG. 6

Overzichtsposter: Differentiatie, wat werkt?

PAG. 7

Agenda

Differentiëren

Als leerkracht krijg je zonder persoonlijke aanmelding deze kennisbrief doorgestuurd via jouw intern begeleider. Wil je deze voortaan rechtstreeks ontvangen? Meld je dan aan via het aanmeldformulier op onze [website](#).

Kinderen hebben recht op een ongelijke behandeling

Na de zorg om gedragsproblemen is het omgaan met cognitieve verschillen binnen de groep de meest voorkomende reden voor het aanvragen van ondersteuning of zelfs een TLV door scholen binnen ons samenwerkingsverband. De vraag naar het passend maken van het lesstofaanbod voor met name kinderen die daar meer moeite mee hebben maar soms ook juist daar veel vlotter doorheen gaan is groot. De wil is er wel om alle leerlingen te voorzien van een passend onderwijsaanbod. Maar hoe doe je dat in een klas met meer dan 20 leerlingen? Binnen één klas kunnen de niveaus van leerlingen behoorlijk uiteenlopen. Wil je recht doen aan alle leerlingen dan ontcom je niet aan differentiëren. De Onderwijsraad concludeert vanaf 2018 jaarlijks in het onderwijsverslag dat differentiatie in het onderwijs onder de maat is, niet zelden doordat de mate waarin er is doorgeslagen hierin. Oftewel, er wordt hard gewerkt en veel gedaan maar niet altijd de dingen die er echt toe doen waardoor de kansenongelijkheid alleen maar groter wordt. Met deze kennisbrief willen we alle leerkrachten binnen het samenwerkingsverband een handreiking doen differentiatie op effectieve en werkbare wijze in te zetten binnen de dagelijkse onderwijspraktijk.

Leerlingen verschillen

Niet alleen in uiterlijk of in karakter maar ook in de wijze waarop ze zich ontwikkelen

en zich nieuwe kennis eigen maken verschillen de leerlingen in jouw klas van elkaar. Een goede leerkracht wil graag rekening houden met de verschillen tussen de leerlingen vanuit het universele doel om alle leerlingen naar een zo hoog mogelijk uitstroomniveau te brengen zonder de leerlingen daarin te overvragen. Differentiëren is rekening houden met de verschillen tussen de leerlingen bij jou in de groep door bewust en doelgericht verschillen aan te brengen in instructie, leertijd, leermiddelen of lesstof. Kort gezegd, wij zien differentiatie als zoeken naar mogelijkheden om voor elke leerling in de groep een optimale ontwikkeling te realiseren.

Vormen van differentiatie

Je wilt differentiëren om betere leerresultaten te verkrijgen. De beste weg daartoe is niet te sterk te focussen op de leerresultaten maar het accent te leggen op het proces. Grofweg kunnen we twee vormen van differentiëren onderscheiden. **Convergent differentiëren** is het werken aan gelijke doelen met verschillende aanpakken. Bij leerlingen die moeite hebben met het aanbod ga je de kansenongelijkheid niet vergroten door een lager niveau aan te bieden maar bied je meer van hetzelfde om te zorgen dat deze leerlingen de doelen alsnog gaan leren. Inmiddels weten we dat dit de beste manier van differentiëren is voor de leerlingen uit de middenmoot en de uitvallers. Of je als school werkt met unitonderwijs of klassikaal onderwijs, met onderwijs in combinatiegroepen of met homogene groepen, convergente differentiatie kan in iedere organisatievorm van onderwijs worden toegepast. Tegenover convergente differentiatie staat **divergent differentiëren**. Bij divergente differentiatie bevinden leerlingen zich op verschillende plekken in de leerlijn. Binnen een groep werken de leerlingen op

verschillende niveaus. Deze werkwijze is veelal goed bedoeld maar feitelijk wordt vooral het niveau aangepast en wordt weinig moeite meer gedaan om een leerling zich verder te laten ontwikkelen.

Er is een oplossing te vinden voor de groeiende kansongelijkheid middels bewustwording over de verschillen in differentiatie en het leren herkennen van verstopte divergentie. Binnen deze kennisbrief hebben we gekozen ons te concentreren op het realiseren van interne (dus binnen de klas of groep) en convergente differentiatie omdat we hier veel vragen over gesteld krijgen door scholen en vanwege het feit dat deze vorm recht doet aan de uitgangspunten van passend onderwijs.

LESFASSEN		TECHNIEKEN
1. Activeren van voorkennis	2. Lesdoel	Betrekken en activeren
3. Instructie concept	4. Instructie vaardigheid	Controleren van begrip
5. Begeleide inoefening	6. Kleine lesafsluiting	Geven van feedback
7. Zelfstandige verwerking	8. Verlengde instructie	Herhalen

Differentiëren doe je zo

Een van de beste recepten om te differentiëren is meer tijd uittrekken voor de leerlingen die moeite hebben om de minimumdoelen te behalen. Een grote overzichtsstudie laat zien dat er een samenhang is tussen **instructietijd** en de resultaten van leerlingen: hoe langer de instructietijd hoe beter de resultaten waarbij geldt dat kinderen die moeite hebben met het behalen van de minimumdoelen gebaat zijn bij meer instructie. Dat stelt je als leerkracht wel voor een uitdaging want het gaat hier namelijk niet om een beetje meer. De 10% laagst presterende leerlingen hebben 2,5 tot 6x zoveel tijd nodig om iets te leren als de 10% leerlingen met de beste resultaten. Het is duidelijk dat dit dus veel vraagt van het organisatietalent van de leerkracht.

Directe instructie is een van de meest effectieve vormen van instructie en zou tot het basisrepertoire van alle leerkrachten moeten behoren. Deze manier van instructie geven heeft een sterk positief effect op de leerprestaties van leerlingen in verschillende vakgebieden en is in het kader van convergente differentiatie een effectieve werkwijze. Alle leerlingen hebben er profijt van. Bij de toepassing ervan kunnen leerkrachten differentiëren naar niveau zodat zowel sterke als zwakkere leerlingen de minimumdoelen kunnen behalen. Binnen vrijwel alle klassen binnen ons samenwerkingsverband kom je wel elementen tegen van het directe instructiemodel. Maar let wel, de meerwaarde wordt vooral gevonden bij een consequente toepassing van alle elementen ervan:

- Expliciete verkenning van het lesdoel
- Activeren van voorkennis
- Onderwijzen van het concept en/of vaardigheid
- Begeleide inoefening
- Kleine lesafsluiting
- Zelfstandige verwerking
- Verlengde instructie
- Feedback en feedforward.

Door tijdens de les te kijken wie er meer of minder uitleg nodig heeft bepaal je de mate van ondersteuning die kinderen nodig hebben. dit doe je door veel vragen te stellen en willekeurige beurten te geven. Als een leerling de beurt krijgt om te antwoorden, dan help je hem om tot een juist antwoord te komen. Als dit moeizaam gaat, dan bied je extra ondersteuning door aanwijzingen te geven of bepaalde stappen voor te zegen, waarna de leerling de volgende stappen zelf verwoordt. Dit is een differentiatiemethodiek op zichzelf die **scaffolding** genoemd wordt. Je biedt ondersteuning op een niveau dat één trapje hoger ligt dan het niveau van de leerling. Je bouwt bij wijze van spreken een steiger, waarop je de leerling stap voor stap omhoog helpt te klimmen. Je geeft dus niet de beurt door maar helpt de leerling om tot het juiste

antwoord te komen. Als je besluit om de beurt wel door te geven, dan keer je daarna weer terug bij de leerling die het niet wist en laat je deze de oplossingsprocedure opnieuw verwoorden (het antwoord "Ik weet het niet" is dus geen optie meer).

Hierboven hebben we gezien dat een van de fasen binnen de directe instructie het **activeren van voorkennis** is. Leerlingen binnen een groep laten echter een grote diversiteit zien in reeds opgedane ervaringen en opgebouwde voorkennis. Het is voor kinderen erg fijn dat ze de les kunnen starten met meer voorkennis dan ze normaal gesproken hebben. In het artikel 'Rijker kennisfundament' in de Didactief van juni 2021 refereert Paul Kirschner naar drie uitgevoerde experimenten waarbij de onderzoekers hebben gekeken naar de rol van voorkennis bij het leren. Een vergrote voorkennis bleek te voorspellen hoe nieuwsgierig leerlingen waren en, als resultaat daarvan, hoe gemotiveerd ze waren om nieuwe informatie te leren. Voorkennis leidde tot meer nieuwsgierigheid en motivatie, en niet andersom. En zoals we hebben gezien in een eerdere nieuwsbrief (jaargang 1_nummer 1: 'Van motivatie naar motivatie') zorgt motivatie voor diepgaander leren, meer inzet, welbevinden, en betere leeruitkomsten op de lange termijn.

Middels **preteaching** kunnen leerlingen met een geringe, of ten opzichte van hun klasgenoten veel mindere, voorkennis voorbereid worden op de klassikale les zodat ze die zo goed mogelijk kunnen volgen. Het doel ervan is de voorkennis van leerlingen te activeren en hen reeds kennis te laten maken met de verschillende 'bouwstenen' van de stof die tijdens de klassieke instructie met elkaar in verband worden gebracht. Dit wordt vaak groter en tijdrovender geacht dan noodzakelijk. Voor preteaching kan bijvoorbeeld ruimte gecreëerd worden vlak voorafgaand aan een les door even met die leerlingen die dat nodig hebben de lesinhoud te verkennen. Ondertussen kunnen de overige leerlingen

zich op de les voorbereiden middels een startopdracht die ze zelfstandig kunnen maken (zie het voorbeeld in het oranje kader).

In de klas van meester Frank gaan de kinderen zometeen bij rekenen leren het gewicht van dingen te meten met de meest handige eenheidsmaat (kilo's of grammen). Frank schrijft 7 voorwerpen op het digibord die in de klas aanwezig zijn. De kinderen die over voldoende voorkennis beschikken vraagt hij in tweetallen bij ieder voorwerp iets op te schrijven dat lichter is dan het genoemde voorwerp en in de klas aanwezig is, en iets dat zwaarder is dan het genoemde voorwerp en in de klas aanwezig is. Met de kinderen van wie Frank weet dat de les lastig voor ze kan zijn heeft hij een kort gesprekje over wegen en gewichtsmaten. Hij vertelt over grammen en kilo's, wat wanneer de handigste eenheid is, en hoe het gebruik van de weegschaal werkt. Het valt op dat Frank goed in staat is veel praktische voorbeelden te noemen die aansluiten bij de belevingswereld van de kinderen. Na deze korte verkenning van de les gaat de les beginnen. Uiteraard besteed Frank eerst nog even aandacht aan de gevonden antwoorden van de kinderen van de startopdracht door wat antwoordopties te noemen en de kinderen middels de werkvorm 'Stoeltje op, stoeltje af' te laten aangeven of zij deze opties ook hadden gevonden (hadden zij het antwoord ook dan gaan ze op hun stoel staan; hadden ze het antwoord niet dan ga je naast je stoel staan).

Bovenstaande zijn vormen van differentiatie waarbij sommige leerlingen meer tijd en aandacht krijgen zonder dat het onderwijs volledig geïndividualiseerd wordt. De klas blijft een groep in plaats van een verzameling losse individuen.

Uit onderzoek blijkt dat het maken van instructiegroepen alleen onvoldoende is voor betere leerresultaten. Van belang lijkt een goede invulling van de inhoud van afgestemd onderwijs en daarbij het voorkomen van een te rigide aanpak in de lesorganisatie. Differentiatie is ook toe te passen in de groepeeringswijze van de leerlingen en binnen verschillende samenwerkingsvormen. Een effectieve vorm van samenwerken is **peer-tutoring**.

Peer-tutoring wordt gebruikt om leerstof in te oefenen of te herhalen waarbij één van de twee leerlingen een duidelijk helpende, ondersteunende rol op zich neemt maar waar beide leerlingen van profiteren. Om namelijk iets goed uit te leggen, moet je goed nadenken over de stof. Je moet een idee hebben over de belangrijke begrippen en structuur aanbrengen in je uitleg en dus in de kennis die je hebt.

“We learn more when we are asked to teach it”

John Hattie

Peer-tutoring heeft enerzijds positieve effecten op cognitief gebied, anderzijds zijn er ook positieve resultaten merkbaar op sociaal, emotioneel en motivationeel vlak. De leerlingen staan vaak met een positievere houding tegenover het onderwezen vak en tegelijk groeit ook hun zelfvertrouwen en wordt hun zelfbeeld positief beïnvloed. De onderlinge relaties tussen kinderen worden vaak ook merkbaar beter. Er worden positieve effecten gevonden voor zowel de tutors als de tutees.

Het is wel belangrijk om deze samenwerkingsvorm met mate in te zetten

en er geen standaard werkwijze van te maken. Wanneer dit te veel ingezet wordt kan het voor leerlingen met een hoger prestatieniveau demotiverend werken om zelf minder uitgedaagd te worden. Let er ook op dat de niveauverschillen binnen de samenwerkingsvorm niet te groot zijn.

Peer-tutoring is slechts één vorm van samenwerken. Vele voorbeelden rondom samenwerking en het samenstellen van groepjes daarbij zou in zichzelf een onderwerp zijn waar een volledige kennisbrief aan gewijd kan worden. Voor nu is het zinvol om je er in ieder geval van bewust te zijn dat samenwerkend leren positieve effecten heeft op de leerresultaten en bruikbaar is bij het differentiëren, waarbij de afwisseling van homogene en heterogene samenwerkingsgroepjes de voorkeur heeft.

In de eerder gegeven definitie van differentiatie hebben we gezegd dat differentiëren rekening houden is met de verschillen tussen de leerlingen bij jou in de groep door bewust en doelgericht verschillen aan te brengen in instructie, leertijd, leermiddelen of lesstof. Ten aanzien van de leermiddelen wordt steeds vaker gebruik gemaakt van ICT. Bij rekenen heeft dit het grootste effect op de leerresultaten. Adaptieve digitale programma's stellen de voortgang van leerlingen vast en bieden op basis daarvan passende instructie. Zwakkere leerlingen kun je zodoende extra oefentijd bieden om hun prestaties op peil te houden. Het is wel noodzakelijk om bij de inzet van ICT-middelen te blijven bedenken of het helpt bij convergente differentiatie. Laten we eens kijken naar bijvoorbeeld het gebruik

van Snappet. Bij rekenen zijn veelbelovende resultaten gevonden op de basisschool (Faber&Visscher, 2016). Voor spelling zijn gemengde resultaten gevonden. Er zijn verschillende patronen te herkennen in de resultaten:

* hoe meer adaptieve opdrachten leerlingen maken hoe groter de groei van de leerresultaten

* hoe vaker leerlingen oefenen met Snappet hoe groter de groei op taal- en rekenprestaties.

Er zijn echter aanwijzingen dat leerlingen met een hoog prestatieniveau de meeste leerwinst behalen in vergelijking met de reguliere lessen. Dit betekent dat Snappet dus een divergerende werking heeft: de kloof tussen laag en hoog presterende leerlingen wordt vergroot.

Begeleiding van de leerkracht blijft noodzakelijk. De meest positieve leeropbrengsten zijn te verwachten bij een digitaal oefenprogramma in combinatie met sturing en feedback van de leerkracht. Afwisseling is sowieso aantrekkelijk voor leerlingen. Het gebruik van verschillende leermiddelen afgestemd op het niveau van de leerlingen, is een zinvolle manier van differentiëren. De ene leerling zal meer gebaat zijn bij de ondersteuning van concrete rekenmaterialen, de ander bij een stappenplan en de volgende wellicht bij het kunnen tekenen van het vraagstuk of de oplossing. De hoeveelheid mogelijkheden daarin valt of staat met de creativiteit en flexibiliteit van de leerkracht, waarbij je natuurlijk niet zelf telkens het wiel hoeft uit te vinden. Ga eens in gesprek met de leerlingen in jouw groep en het zal je verbazen hoeveel creatieve ideeën kinderen vaak zelf hebben als je hen vraagt wat voor hen helpend is zich een bepaald lesdoel eigen te maken.

Afsluiting

We hopen dat je hebt gezien dat het effectief omgaan met verschillen tussen leerlingen niet gaat over het lesgeven op zoveel mogelijk niveaus. Effectieve differentiatietechnieken zoals degene die in

dit artikel werden besproken, betekenen dat je als leerkracht minder het gevoel hebt je in tweeën of vieren te moeten delen omdat je alle leerlingen van voldoende aandacht wil voorzien. Het geeft niet langer het gevoel altijd en overal handen te kort te komen want door een goede opbouw van de les met de inzet van de besproken technieken bouw je al een grote mate van differentiatie in je dagelijkse handelen in. Moeilijker dan dit kunnen we het niet maken. Maar laten we het ook niet makkelijker voorstellen dan het is. Goed differentiëren vraagt om planmatig werken, een goed klassenmanagement, een goede kennis van de leerlijnen en van de onderwijsbehoeften van jouw leerlingen. Het stelt dus hoge eisen aan de professionaliteit van leerkrachten. Maar wie wil er nou niet een goede professional zijn?

Wees daarbij niet te streng voor jezelf. Ook leerkrachten verschillen onderling en dus ook in de mate waarin het ze lukt voldoende tegemoet te komen in de prestatieverschillen van leerlingen. Wees mild voor jezelf als je dit in jouw klas beter op de rit wilt krijgen en werk in kleine stappen naar je einddoel toe zodat het een leuke uitdaging blijft om dit steeds verder te ontwikkelen. Verder willen we je graag als tip meegeven te vertrekken vanuit wat je al doet. Je differentieert vaker dan je denkt. Ontdek wat je al doet en probeer van daaruit verdere stappen te zetten. Als je het leuk vindt om dit samen met de collega's binnen jouw team in kaart te brengen kun je gebruik maken van de differentiatiebingo:

DifferentiatieBingo.pdf (Opdrachtregel)

Uiteraard hoef je het uitbouwen van jouw differentiatiemogelijkheden niet alleen te doen.

Wil je meer weten over dit onderwerp of ondersteuning bij het goed neerzetten hiervan binnen jouw klassensituatie of willen jullie als team actief de mogelijkheden tot differentiatie verder verkennen middels een workshop bij jullie op school neem dan contact op met de specialisten van het POLDerplan: poldermaatje@pold.nl.

Bronnen:

- Denessen, E (2017). *Differentiatie in het onderwijs vergroot kansenongelijkheid*. Website Sociale Vraagstukken: www.socialevraagstukken.nl/differentiatie-in-het-onderwijs-vergroot-kansenongelijkheid/
- Faber, J.M., Visscher, A.J. (2016). De effecten van Snappet. Effecten van een adaptief onderwijsplatform op leerresultaten en motivatie van leerlingen.
- Heylen, L., Maes, J. & Gucht, I. van. (2020). *Differentiëren werkt in het basisonderwijs*.
- Kirschner, P.A. (2021). *Rijker kennisfundament*. Didactief, 7, 39.
- Machielsen, A (2021). *Differentiëren doe je zo. Meer kansen voor iedereen*. www.aumac.nl
- Onderwijsinspectie (2020). Website Onderwijsinspectie: www.onderwijsinspectie.nl/onderwijssectoren/primair-onderwijs/schoolverschillen/differentiatie
- Vegt, A. van der, Kieft, M & Bekkers, H. (2019). *Differentiatie in de klas: wat werkt?* Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek; www.nro.nl.
- Vijfeijken, M. van, Denessen, E, Schilt-Mol, T. van & Scholte, R. (2019). *Op welke leerling zet je in?* www.didactiefonline.nl/artikel/op-welke-leerling-zet-je-in

Een mooi verhaal uit de praktijk

Op deze plaats hopen we in iedere kennisbrief een mooi verhaal uit de dagelijkse lespraktijk te mogen delen. Inspirerende verhalen van collega's uit het veld die net als jij dagelijks bezig zijn passend onderwijs te realiseren voor de leerlingen in hun klas.

Wil jij jouw verhaal de volgende keer met alle leerkrachten binnen ons samenwerkingsverband delen? Je mag dit mailen naar POLDermaatje@pold.nl of naar een van de specialisten (Daniëlle, Elisabeth, Froukje, Lisette, Marloes, Martine of Simone).

Dit keer willen we graag een video met jullie delen die ook voorbij kwam in de workshop 'Groepsdynamiek'. We kregen enthousiaste reacties op de filmlink en delen hem graag met jullie allen: [De Japanse Levensles - de klas van Mr. Toshiro Kanamori](#)

Het gaat over de klas van de Japanse meester Kanamori. Hij wil dat zijn leerlingen gelukkig zijn, en dat worden ze volgens hem door naar elkaar te luisteren en voor elkaar te zorgen.

Differentiatie in de klas: wat werkt?

EXTRA TIJD EN BEGELEIDING

Besteed meer tijd en begeleiding aan leerlingen die dat nodig hebben. Daarvoor zijn verschillende mogelijkheden.

Directe instructie

- 1 Dagelijkse terugblik
- 2 Presentatie
- 3 (In)oefening van het aangeleerde
- 4 Zelfstandig toepassen van het geleerde
- 5 Periodieke terugblik
- 6 Terugkoppeling (tijdens elke lesfase)

Pre-teaching

Bereid leerlingen die ondersteuning nodig hebben voor op de les. Dit vergroot het zelfvertrouwen.

Mastery learning

Zorg ervoor dat een leerling de stof beheerst, voordat je verder gaat met de daarop volgende stof.

Scaffolding

Bied de leerling ondersteuning net iets boven zijn eigen niveau. Je bouwt als het ware een steiger voor de leerling. Bouw de ondersteuning ook geleidelijk weer af.

INZET VAN ICT

Ict-oefenprogramma's bieden mogelijkheden om te differentiëren. Bij rekenen heeft de inzet van ict het grootste effect op de leerresultaten.

Sturing en gerichte feedback

Gebruik ict in combinatie met sturing en gerichte feedback door de leraar, ook bij gebruik van adaptieve programma's.

Afwisseling

Wissel ict af met het werken op papier.

SAMENSTELLEN VAN GROEPEN

Groepsindeling is een relevant thema bij het bieden van optimale kansen aan alle leerlingen.

Samenwerkend leren

Samenwerkend leren heeft positieve effecten op leerresultaten. Het is bruikbaar bij differentiatie, doordat de sterke leerling de minder sterke leerling helpt. Randvoorwaarden:

- Wederzijdse afhankelijkheid
- Individuele verantwoordelijkheid
- Bevorderende interactie

Flexibele heterogene groepen

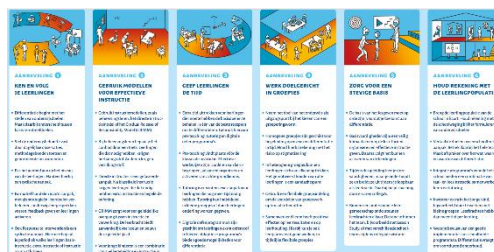
Stel de groepen afwisselend en heterogeen samen:

- Wissel regelmatig van samenstelling
- Beperk de niveaueverschillen binnen groepen
- Houd in gedachten dat lager presterende leerlingen meer instructietijd nodig hebben

Bron: Nationaal Regie-orgaan Onderwijsonderzoek (2019); *Differentiatie in de klas: wat werkt?*

En net uitgebracht is de Leidraad van Differentiatie. Download de leidraad en bijbehorende poster op onderwijskennis.nl/leidraad-differentiatie.

MEER WETEN: WWW.ONDERWIJSKENNIS.NL/LEIDRAAD-DIFFERENTIATIE

POLDerplan agenda

- **Materialenmarkt**

27 oktober en 3 november 2021:

In plaats van een themacafé organiseert POLD dit keer een live bijeenkomst waarbij we jullie kennis willen laten maken met allerlei materialen die wij in het POLDermaatje en de begeleiding gebruiken, welke ook goed bruikbaar zijn op school. Op korte termijn volgt nadere informatie aan de scholen hierover per mail en op onze website: www.pold.nl.

Tijd: 14:30-16:00 uur

Adres: Kempenaar 03-23 in Lelystad

- Workshop **'Werken aan een groeimindset'**

9 februari 2022: Dronten (adres volgt nog)

16 februari 2022: Lelystad (adres volgt nog).

Tijd: 14:30-16:00 uur

- Workshop **'Preventie van gedragsproblemen'**

8 juni 2022: Lelystad (adres volgt nog)

15 juni 2022: Lelystad (adres volgt nog)

Tijd: 14:30-16:00 uur

Let op! Het is ook mogelijk om een van de aangeboden workshops op locatie te ontvangen indien meerdere teamleden hier belangstelling voor hebben.